

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ І ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЇЇ РОЗВИТКУ

Наукові праці МАУП, 2012, вип. 3(34), с. 207–211

Проаналізовані основні концептуальні засади феномену “інноваційна діяльність”, передусім у сфері соціально-економічних відносин.

Аналіз стану науково-технічного розвитку базових галузей економіки України свідчить про неефективність системи державної підтримки інноваційної діяльності в Україні. Так, при загальному зростанні протягом 2000–2007 рр. обсягу фінансування за рахунок державного бюджету технологічних інновацій приблизно в 19 разів (з 7,7 млн до 144,8 млн грн), щорічного обсягу зроблених наукових і науково-технічних робіт у 3,4 раза (з 1978,4 млн до 6700,7 млн грн) частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції зменшилась з 6,8 до 6,7 відсотка, частка підприємств, які проводили інноваційну діяльність, — у 1,27 раза (з 18 до 14,2 відсотка) і кількість засвоєних такими підприємствами інноваційних видів продукції у 6 разів (з 15323 до 2526).

Підвищення ефективності державної підтримки інноваційної діяльності тісно пов'язане з реформуванням чинного законодавства. Незважаючи на прийняття за останні роки достатньої кількості нормативно-правових актів, які безпосередньо регулюють відносини у сфері інноваційної діяльності, зокрема, законів України “Про інноваційну діяльність”, “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” і т. п., більша частина проблем теоретичного і практичного характеру у сфері правового забезпечення інноваційної діяльності залишається невирішеною, а законодавчі норми — нечіткими і непогодженими. Недосконалість умов і видів державної підтримки інноваційної ді-

яльності, що передбачені законами України “Про інноваційну діяльність” і “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків” зумовлює необхідність реформування системи правового забезпечення інноваційної діяльності [1]. Зазначені недоліки правового забезпечення інноваційної діяльності ускладнюють реалізацію основних напрямів державної інноваційної політики.

З метою створення сприятливих організаційних і економічних умов для розвитку підприємства органи державної влади надають суб'єктам господарювання різні види державної підтримки. Відповідно до ст. 48 ГК України до числа напрямів такої підтримки належать:

- надання підприємцям земельних ділянок, передача державного майна, необхідного для здійснення підприємницької діяльності;
- сприяння підприємцям в організації матеріально-технічного забезпечення і інформаційного обслуговування їх діяльності, підготовці кадрів;
- первісне облаштування незасвоєних територій об'єктами виробничої і соціальної інфраструктури з продажем або передачею їх підприємцям у певному законному порядку;
- стимулювання модернізації технології, інноваційної діяльності, засвоєння підприємцями нових видів продукції і послуг [2].

Таким чином, стимулювання інноваційної діяльності є одним з основних напрямів державної підтримки підприємництва. Отже, сама інноваційна діяльність є об'єктом державної підтримки.

Удосконалення правового забезпечення державної підтримки інноваційної діяльності тісно пов'язане з найбільш точним визначенням її поняття. Уперше поняття інноваційної діяльності було визначено у ст. 3 Закону України "Про інвестиційну діяльність", відповідно до якої інноваційна діяльність як одна з форм інвестиційної діяльності здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу.

Інвестиційний підхід до визначення інноваційної діяльності знайшов своє відображення і в науковій літературі. Так, деякі автори під інноваційною діяльністю розуміють вкладання ресурсів у продукування науково-технічного товару, різновид інвестиційної діяльності [3].

Інвестиційний підхід до визначення поняття інноваційної діяльності отримав свій розвиток і в подальшій правотворчості. Відповідно до ст. 325 ГК України інноваційною діяльністю у сфері господарювання є діяльність учасників господарських відносин, яка здійснюється на основі реалізації *інвестицій* з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності затрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя. У свою чергу, відповідно до ч. 1 ст. 327 ГК інноваційна діяльність передбачає *інвестування* наукових досліджень і розробок, спрямованих на здійснення якісних змін у стані продуктивних сил і прогресивних міжгалузевих змін, розробки і впровадження нових видів продукції і технологій [2].

Закон України "Про інвестиційну діяльність" дає дещо інше визначення інноваційної діяльності, пов'язуючи її з використанням і комерціалізацією результатів наукових досліджень і розробок [1]. У цьому сенсі на сьогодні слід констатувати факт відсутності чіткої законодавчої позиції про юридичну

природу і можливі правові ознаки інноваційної діяльності.

Дослідження проблем законодавчого визначення інноваційної діяльності знаходить своє відображення і в деяких наукових роботах, де під інноваційною діяльністю розуміється діяльність по створенню об'єкта інтелектуальної власності, що має ринкову вартість, довгострокове і ризикове вкладання його в об'єкт виробничої сфери, а також використання (реалізація) його у виробництві з метою отримання прибутку і досягнення соціального ефекту (випуску нової конкурентоспроможної продукції, модернізації виробництва, впровадження нових технологій, досягнення науково-технічного прогресу і т. п.) [4].

Одноосібне включення об'єктів виробничої сфери в об'єктний склад інноваційної діяльності викликає деякі сумніви. Насамперед це пов'язане з тим, що інноваційна діяльність ширше за своїм внутрішнім змістом, ніж виробнича діяльність. Вона поширюється на всі сфери економічної діяльності суб'єктів господарювання, що не підпадають під ознаки виробництва (наприклад, житлово-комунальне господарство, аграрний сектор економіки і т. п.). Доволі складно погодитися і з тим, що вкладання в об'єкти інноваційної діяльності завжди має довгостроковий характер. Слід мати на увазі специфіку інноваційного сектору економіки, а також можливі види інновацій, на створення яких може знадобитися незначна кількість часу (наприклад, локальні інновації з модернізації основних фондів, на переформування яких потрібен приблизно один рік).

З урахуванням згаданого вище аналізу концептуальних підходів до визначення поняття "інноваційної діяльності", а також специфічних правових якостей об'єктів такої діяльності, доцільно дослідити її законодавчі дефініції.

Як вже відмічалось раніше, визначення інноваційної діяльності вперше було зазначено у ст. 3 Закону України "Про інвестиційну діяльність" від 18 вересня 1991 р., у якій під інноваційною діяльністю розумілась одна з форм інвестиційної діяльності. Аналогічний підхід викладений і в ст. 325 ГК України, ви-

ходячи з якого “інноваційною діяльністю у сфері господарювання є діяльність учасників господарських відносин, яка здійснюється на основі реалізації інвестицій...” [2].

Висловлена законодавцем точка зору відносно правової належності інноваційної діяльності до форм інвестиційної діяльності викликає певні сумніви. Як вже відмічалося, виходячи із загальнотеоретичного визначення поняття “діяльність” слідує, що будь-яка діяльність, незалежно від її сфери, включає в себе чотири основні елементи: *ціль, засоби, результат і процес*. У цьому сенсі доволі цікавим і корисним як для правозастосування, так і для подальшої правотворчості є порівняльно-правовий аналіз законодавчих визначень інноваційної та інвестиційної діяльності, виходячи з чотирьох згаданих вище елементів. Як впливає зі ст. 1 Закону України “Про інноваційну діяльність” і ст. 325 ГК України, основною метою інноваційної діяльності є впровадження результатів наукових досліджень і розробок у виробництво або інші сфери суспільного життя. Виходячи з ч. 1 ст. 2 Закону України “Про інвестиційну діяльність”, інвестиційна діяльність передусім спрямована на практичну реалізацію інвестицій, тобто на вкладення майнових або інтелектуальних цінностей в об’єкти підприємницької та інших видів діяльності. Якщо врахувати, що одним із видів інтелектуальних цінностей є науково-технічні розробки, то певна схожість у цілях інвестиційної та інноваційної діяльності, безумовно, є.

Таку саму схожість можна спостерігати і в результатах інвестиційної та інноваційної діяльності. Закон України “Про інноваційну діяльність” до числа результатів інноваційної діяльності відносить появу на ринку нових конкурентоспроможних товарів і послуг. Найбільший спектр результатів інноваційної діяльності передбачений у ст. 325 ГК України, виходячи з якої інноваційна діяльність здійснюється з метою реалізації довгострокових науково-технічних програм. Відповідно до ст. 3 Закону України “Про державні цільові програми”, науково-технічні програми розробляються для вирішення найважливіших науково-технічних проблем, створення

принципово нових технологій, засобів виробництва, матеріалів, іншої наукової і конкурентоспроможної продукції [5]. Таким чином, кінцевим результатом реалізації науково-технічної програми може бути не тільки поява на ринку нової конкурентоспроможної продукції, а й створення принципово нових технологій, упровадження яких далеко не завжди пов’язане з входженням з такими технологіями до ринку (наприклад, створення нових видів очисних споруд на підприємствах хімічної або металургійної промисловості і т. п.).

Схожі результати, дещо в узагальненому вигляді, присутні і в інвестиційній діяльності, успішне завершення якої пов’язане з отриманням прибутку або досягненням соціального ефекту.

Дуже цікавим є набір засобів, за допомогою яких здійснюються досягнення основних цілей інноваційної діяльності. До їх числа належить не тільки проведення наукових досліджень і розробок, а також їх подальше впровадження у виробничий або інший цикл, що, безумовно, потребує певних інвестиційних вкладень, а й сама організація науково-дослідного і виробничого процесу. Сюди входить вибір найприйнятнішої інноваційної ідеї з точки зору можливості її подальшої науково-технічної реалізації, генерація такої ідеї, яка на початковому етапі доволі часто не потребує інвестиційних вкладень і т. п. У процесі ж здійснення інвестиційної діяльності основним засобом досягнення поставлених цілей є вкладання інвестицій у відповідні об’єкти. А це, у свою чергу, означає, що набір засобів інвестиційної діяльності значно менший порівняно з тими засобами, за допомогою яких досягаються поставлені цілі в інноваційній діяльності.

У процесі здійснення інвестиційної та інноваційної діяльності також можна спостерігати дуже серйозні відмінності. Так, інноваційним процесом прийнято вважати проміжок часу, починаючи від моменту зародження інноваційної ідеї і закінчуючи комерціалізацією отриманих результатів на ринку. Таким чином, охоплюється комплекс відносин науки, виробництва і споживання, чого не можна

сказати про інвестиційний процес, який бере свій початок з вибору вже існуючого об'єкта інвестування (якою може бути й інноваційна ідея) і закінчується вкладанням матеріальних або інших засобів у виробничу або будь-яку іншу сферу.

Отже, можемо зробити висновок про те, що інвестиційна діяльність є одним з основних інструментів (засобів), за допомогою якого реалізуються цілі, які поставлені у процесі здійснення інноваційної діяльності, оскільки навряд чи можна уявити виробництво будь-якої продукції, у тому числі інноваційної, без застосування до неї відповідних матеріальних ресурсів. Між тим наявність в інвестиційній діяльності статусу одного з основних засобів досягнення цілей інноваційної діяльності зовсім не означає, що інноваційна діяльність є однією з форм інвестиційної діяльності. Виходячи з загальноприйнятого значення поняття “форма”, як вираження зовнішнього боку будь-якого об'єкта, можна дійти висновку, що інноваційна діяльність, на думку законодавця, має виступати одним з напрямів інвестиційної діяльності. Однак навряд чи така позиція відповідає глибині концептуального змісту самої інноваційної діяльності, яка, незалежно від її спрямованості, завжди має публічний (суспільний) характер, чого не скажеш про інвестиційну діяльність.

Публічний характер інновацій, переплітаючись з приватними інтересами суб'єктів господарювання, насамперед проявляється у підвищенні вітчизняного науково-технічного потенціалу, що досягається шляхом розробки інноваційного продукту. Навряд чи вдасться оспорити той факт, що будь-яке наукове дослідження, спрямоване на здобуття нових знань у будь-якій галузі, завжди є публічним. Такі ознаки далеко не завжди має інвестиційна діяльність, що покликана для задоволення приватних інтересів конкретної особи. А це, у свою чергу, означає, що інноваційна й інвестиційна діяльність мають не тільки різні прояви і предмети їх правового регулювання, а й цілком різні юридичні “коріння”.

Безумовно, інвестиції займають важливе місце в діяльності суб'єктів господарювання,

однак далеко не завжди відображають її зовнішню сторону. У випадку з інноваційною діяльністю одних інвестицій буває недостатньо. Інноваційній практиці світового масштабу відомо чимало прикладів, коли колосальні фінансові вкладення в той або інший науковий напрям дослідження не виправдовували очікувань інвесторів. І основною проблемою тут є не дефіцит матеріальних ресурсів або неналежної організації науково-дослідного процесу, а помилковість вибору напряму інноваційної діяльності, передбачити який на початкових етапах інвестування дещо складно.

Таким чином, аналіз наведеного вище дає підстави стверджувати, що інноваційна діяльність не повинна розглядатись як одна з форм інвестиційної діяльності. Радше навпаки, інвестиційна діяльність за своїм змістом має розглядатись як невід'ємний допоміжний внутрішній елемент будь-якої господарської діяльності, у тому числі й інноваційній, що проникає в її структуру. Винятком можуть бути лише ті види господарської діяльності, які, умовно кажучи, носять назву інвестиційного бізнесу. Наприклад, діяльність інвестиційних компаній, венчурних фондів, що спеціалізуються на інвестуванні інноваційних проектів, і т. п. У цьому випадку інвестиційна діяльність є основним видом господарювання, а не його допоміжним внутрішнім елементом.

Література

1. Закон України “Про інноваційну діяльність” від 4 липня 2002 р. № 40-IV // ВВР України. — 2002. — № 36. — Ст. 266.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // ВВР України. — 2003. — № 18–22. — Ст. 144.
3. *Высоцкий Д.* Понятие и правовые признаки инноваций // *Предприемничество, хозяйство и право.* — 2006. — № 11. — С. 97–101.
4. *Єфімов С.* Інноваційний шлях розвитку та охорона інтелектуальної власності: деякі проблемні питання /С. Єфімов, С. Пастушок // *Інтелектуальна власність.* — 2000. — № 5. — С. 45–48.
5. Закон України “Про державні цільові програми” від 18 березня 2004 р. № 1621-IV // ВВР України. — 2004. — № 25. — Ст. 352.

Досліджено поняття інноваційної діяльності, її ознаки і тлумачення законодавчими актами України. Проведено порівняльний аналіз інноваційної та інвестиційної діяльності, досліджено взаємозв'язок між інноваціями та інтелектуальним продуктом, визначено суб'єкти інноваційного процесу, виокремлено напрями підтримки інноваційної діяльності державою.

Исследовано понятие инновационной деятельности, ее признаки и толкование законодательными актами Украины. Проведен сравнительный анализ инновационной и инвестиционной деятельности, исследована взаимосвязь между инновациями и интеллектуальным продуктом, определены субъекты инновационного процесса, выделены направления поддержки инновационной деятельности государством.

The concept of innovation, its signs and interpretation of laws of Ukraine. A comparative analysis of innovation and investment, explored the relationship between innovation and intelligent product innovation process defined subjects, selected areas of innovation of the state.

Надійшла 9 квітня 2012 р.